

Psykologens roll i det sociala diagnos- och rehabiliteringsarbetet

Sigurd Dvoretzky

Enkät om psykologernas verksamhetsfält

I februari 1969 sände man från Svenska Psykologförbundet ut en enkät till sina medlemmar. De skulle bland 25 alternativ nämna de 5 mest angelägna uppgifterna, som Psykologförbundet har att syssla med, t. ex. utbildning i psykoterapi, psykologernas yrkesroll nu och i framtiden, internationella frågor, miljövårdsfrågor. I enkäten stod även: "Du kommer säkert att uppleva det svårt att skilja ut några förslag som viktigare än andra. Men det är just detta vi måste lära oss i förbundet — att inte gripa över alla problemen på en gång."

Psykologen som testare

Det är inte en tillfällighet, att enkäten utsändes vid denna tid. De 2—3 senaste årens nummer av Psykolognytt har nämligen innehållit många diskussioner om psykologens yrkesroll och om samhällets syn på psykologerna och deras arbete. En

Psykologerna är en snabbt expanderande kår. Svenska Psykologförbundet hade den 31 december 1958 ca 390 A-medlemmar (dvs sådana som har behörighet att tjänstgöra som psykologer eller biträdande psykologer). Den 1/7 1963 var antalet A-medlemmar 800 och i slutet av 1968 ca 1200. Inom Psykologförbundet pågår en livlig debatt om psykologernas roll — eller snarare roller — i samhället. Artikeln syftar bl. a. till att spegla en del av denna debatt. Materialet har, där inget annat anges, hämtats ur de svenska psykologerna facktidsskrift, Psykolognytt.

Artikeln bygger på ett inledningsföredrag vid ett seminarium anordnat vid socialförvaltningen i Göteborg. Författaren är lektor i psykologi vid lärarhögskolan i Göteborg.

del av dessa debattinlägg i Psykolognytt antyder missnöje med den roll, som psykologen traditionellt har. Man anlitar honom alltså framför allt som testare, som diagnostiker. Exempel på detta är ett inlägg från *Merit Hertzman-Ericson* (Psykolognytt, februari 1969): "Vi har länge känt, att vi måste vidga vårt arbetsfält, inte stanna kvar underdånigt, service-minded, tacksamt bugande emot samarbete, jämt accepterande beställningar i stil med 'Vore intressant att få veta, vilken IQ den där patienten har. Kanske kan man också genom testning förstå litet mer av människan.' Det är risk för att vårt samhälle håller på att bli ett diagnostiskt samhälle, där vi stannar vid diagnostiken och försummar vården."

Skolpsykologen *Barbro Wiking* ger uttryck för liknande tankegångar (december 1967). Hon menar, att skolpsykologen i alltför stor utsträckning endast anlitas för diagnostiska uppgifter, för att sätta en siffra, en kvot el. dyl. på en elev.

En undersökning av *medicinalstyrelsen* 1964—65 (december 1965) bland 77 psykologer visar det traditionella sättet att remittera patienter till psykologen. Av psykologerna vid vuxenpsykiatriska avdelningar uppgav nämligen 18, att patienterna endast remitteras skriftligt, 3 enbart muntligt och 17 både skriftligt och muntligt. Vid de barnpsykiatriska teamen remitteras enligt 3 psykologer patienterna enbart skriftligt till testning, enligt 23 enbart muntligt och enligt 9 både skriftligt och muntligt. Det är alltså större muntlig kontakt mellan läkare, psykolog och kurator vid de barnpsykiatriska teamen än vid de vuxenpsykiatriska klinikerna.

Definition av psykologens roll

Man efterlyser bl. a. uppgifter om vad arbetsgivaren väntar sig av psykologen. Exempel på hur detta kan utformas finner man beträffande *skolpsykologernas verksamhet* (augusti 1968): "Hans uppgift är att i samarbete med andra instanser och med aktning för elevens personliga integritet stödja och främja alla insatser, som syftar till den enskilde elevens optimala utveckling intellektuellt, emotionellt och socialt. Detta bör ske genom att allmänt främja effektiv inlärning, att förebygga svårigheter, att bedriva uppspårande verksamhet, att utreda och föranstalta om åtgärder beträffande elever med skolsvårigheter, att bedriva utbildnings- och informationsverksamhet."

Psykologen måste även vara beredd att själv definiera sin roll. Det framgår bl. a. av *Ragnar Schultze*, psykolog vid socialnämnden i Stockholm (juni 1967). "Man måste räkna med att de anställande myndigheternas uppfattningar om psykologens roll ofta nog är ganska dimmiga och färgade av orealistiska stereotypier. Detta är ju helt naturligt inom ett område inom socialvården, där det inte finns några mönster i detta avseende att följa. Det blir därför den tillträdande psykologens sak att själv se till, att han kommer in i ett funktionsdugligt sammanhang, att han får de resurser i form av lokaler, utrustning, skrivhjälp o. d., som är nödvändigt för att han skall kunna utnyttjas rationellt."

Att detta är en viktig uppgift inom Psykolog-

förbundet framgår av att man ägnat en stor del av ett nummer av *Psykolognytt* (oktober 1968) åt en analys av psykologens roll och att man vid nästa nordiska psykologkonferens (1971 i Trondheim) tar upp denna problematik som ett huvudtema. "Det innebär att man går ifrån kongressernas nuvarande plottriga struktur och satsar en väsentlig andel av tid och resurser åt ett centralt problemområde."

Nya områden för psykologer

En tendens i diskussionen kring psykologernas insats i samhället är att söka vägar att vidga psykologernas verksamhetsområde.

Ragnar Schultze nämner således, att man inom socialvården inte enbart bör låta psykologen utföra testningar utan även låta honom delta i *konferenser*, där dessa klienter diskuteras.

Inga Sylvander, barnklinisk psykolog i Stockholm menar (september 1968), att psykologen oftare än nu bör utnyttjas för *familjeterapeutisk behandling*. Det traditionella har ju varit, att psykologen ser barnet, kuratorn ser föräldrarna och barnpsykiatern ser både barnet och föräldrarna.

Enligt skolpsykologen *Barbro Wiking* bör skolpsykologen inte enbart göra en mängd individuella testningar eller intensivt ägna sig åt en enda elev. Han bör t. ex. få tillfälle att delge *resultat av undersökningar* till elever, lärare och föräldrar. Man kan ju inte förvänta sig, att andra skall kunna veta så mycket om testmetoder som psykologen. Skolpsykologen har även viktiga uppgifter inom *den mentalhygieniska verksamheten* i skolan, t. ex. att med lärarna diskutera deras situation i klassen. Det innebär, att skolpsykologen inte kan arbeta med större enheter än c:a 2.000 elever per heltidstjänst och att han inte enbart bör sitta centralt på ett skolpsykologiskt kontor utan ha möjlighet att komma ut till de olika skolorna.

Vid ett symposium i november 1967 diskuterades psykologernas möjligheter att arbeta inom *narkomanvården* och man avgav även ett remissvar till narkomanvårdskommittén. (januari 1968)

Vid studiedagar i Uppsala diskuterades bland de kliniska psykologerna frågan om dessa inte bör

studera: "Vilka möjligheter finns det att påverka beslut och utbildning inom *kriminalvården*. Vilken effekt har observationskliniken på elevernas beteenden?" Man ansåg även att psykologen kan och bör initiera sådana undersökningar, lansera idéer och förslag. "För närvarande sysslar andra professionella kategorier än beteendevetare med dessa frågor. Här kan nämnas juristerna, vilka deltar i planeringen av olika behandlingsformer inom *kriminalvården*." (april 1968)

Psykologen *Anders Gunnarsson-Öfverström* skriver under rubriken "*Bör psykologen bygga hus?*" (november 1968): "Att bygga hus för människor är att skapa för människors behov — att skapa en miljö där människor kan leva och utvecklas, inte bara vara till. Det är en fråga om kunskap och insikt i frustrationer, i deprivationens förödande inverkan på beteendet — om vårt primära kontaktbehov på olika plan." "Jag utgår från en planering av Vårby-området, som jag har kallat ett emotionellt slumområde." "Det är väl ganska självklart, att psykologen vid planering av ett sådant område har en primär funktion att fylla. Det bör efterlysas en lag, som förbjuder arkitekter att leka med stenar på bekostnad av mänsklig utveckling." Frågan om psykologernas medverkan i *miljövården* tas även upp i andra sammanhang (mars 1968) och har ägnats en speciell kongress i mars 1969.

Merit Hertzman-Ericson medverkar i en *för- söksverksamhet* inom Stockholms stads barnavårdsnämnd, där hon sedan i maj 1968 är knuten till två barnavårdsbyråer som psykologisk konsult, en verksamhet som skall byggas ut under 1969. De vill skapa ett "terapeutiskt" klimat dels på arbetsplatsen, dels för människor som många gånger är dåligt motiverade och som har misslyckats i sin föräldraroll. "Det här innebär bl. a., att psykologen skall bidra med att skissera åtgärden, bidra med val av åtgärd, ofta på lång sikt planera behandlings- och vårdprogram." (februari 1969)

Samhällets syn på psykologerna

Har nu dessa önskemål från psykologernas sida något stöd av samhället? Ett visst svar på denna

fråga gavs vid kongressen 1966, då man hade en estraddebatt med deltagare från sex av de områden, som anlitar psykologer (juni 1966).

Generaldirektör Bexelius sade då: "Inom *socialstyrelsen* trängtar och längtar vi efter hjälp från psykologiskt håll. Vårt läge är prekärt." "Det behövs en ordentlig satsning inom *alkoholistvården*, där man t. ex. behöver psykoterapimöjligheter både som individual- och gruppbehandling. Psykologen har en viktig uppgift på anstalter, inom forskning och utveckling." "Inom *socialstyrelsen* finns en enda chefspsykolog, som måste utföra alla verkets uppgifter på det psykologiska fältet." "De 25 *ungdomsvårdsskolorna* har 4 anställda psykologer, dessutom möjligheter att anlita konsulter."

Medicinalrådet Sälde menade, att man inom *hälso- och sjukvård* behöver psykologer inom a) barn- och ungdomspsykiatrisk verksamhet, b) efterblivenhetsvården, c) vuxenpsykiatri och d) rehabiliteringen framför allt för diagnostiska, i någon mån terapeutiska, personaladministrativa och undervisande uppgifter.

Byråchef Neymark anförde, att man inom *arbetsmarknadsverket* inte har en enda psykolog i psykolog-befattning. Däremot har de, vad han kallar "god aptit på psykologisk service över huvud taget." Man sysselsätter 60—70 arbetspsykologer och köper anlagsprövningar och urvalsverksamhet för 7—8 miljoner kronor årligen och beräknar att på 70-talet 4—5-dubbla verksamheten i förhållande till dagens läge.

Psykolog — ett ord med dubbelmening

Vilka bidrag kan då psykologer i realiteten lämna inom socialvård och rehabilitering? Vilka kunskaper har psykologer?

Först måste man beklaga, att ordet psykolog för många har en dubbelbetydelse. Man talar om att "vara en god psykolog", "att ha psykologisk blick" i betydelsen att förstå sig på människors sätt att reagera. Denna förmåga anses ibland vara medfödd eller i varje fall svår att skaffa sig genom studier. Å andra sidan sägs, att man enbart genom att arbeta bland människor automatiskt blir människokännare.

Med psykolog avses även en person med spe-

ciell psykologisk utbildning. Det finns flera centrala moment i denna — systematiskt studium av hur människor, inte minst hur man själv reagerar i olika situationer, hur människor påverkar varandra; hur man skall undvika felkällor i människobedömning etc.

Psykologens relation till andra grupper

Dessa kunskaper gör, att en del människor uppfattar psykologen som en farlig person, därför att psykologen kan genomskåda försvarsreaktioner, riva upp kära, invanda fördomar etc.

Det finns således föräldrar, som slår sina barn och motiverar det med att stryk är det enda som hjälper och att de själva har fått stryk som barn och inte farit illa av det. Dessa föräldrar har förmodligen svårt att acceptera, att psykologen konfronterar dem med andra orsaker till att de ger barnen stryk — t. ex. att de är missnöjda med sitt arbete eller sitt äktenskap och låter missnöjet gå ut över barnen.

Psykologen kan även uppfattas som ett hot av andra yrkesgrupper, som han kan möta i sitt arbete — lärare, läkare, socialarbetare, ingenjörer, personalchefer, vårdpersonal etc. Dessa kanske tror, att psykologens uppgift i första hand är att kritisera dem eller att psykologen vill avslöja deras fördomar. Vid en konferens mellan juristen och psykologen om psykologens roll inom domstolsväsendet framförde en del jurister betänkligheter mot att låta psykologer sitta i rättssalen och avgöra, om vittnena talade sanning eller om domaren var helt objektiv. Det är inte ovanligt, att rädsla för psykologer bygger på missuppfattningar. Vittnespsykologen skulle kopplas in på ett mycket tidigare stadium t. ex. för att söka avgöra bakgrunden till vittnesmålet. Psykologen skulle t. ex. studera vittnets inställning till den anklagade, ev. felkällor i vittnesmålet o. d.

Psykologens väsentliga bidrag inom socialvård, rehabilitering etc. är hans systematiska studium av mänskligt beteende (via test, specificerade observationsscheman, noggranna intervjuer etc.) och hans kunskap om felkällor i bedömningen t. ex. som följd av minnets förändring eller på grund av

förutfattade åsikter. Psykologen lämnar inte sina bidrag i konkurrens med andra yrkesgrupper utan som komplement till dessas uppfattning.

Några undersökningar

Här skall nämnas några konkreta exempel på undersökningar, där psykologer är engagerade och som direkt berör socialvården.

År 1965 hade arbetspsykologerna ett symposium (januari 1966). *Kajsa Dellgren* beskriver där några undersökningar, som personaladministrativa rådet (PA-rådet) utfört för De blindas förening och Arbetsmarknadsstyrelsen i syfte att utarbeta *anlagsprov för vuxna synskadade* och psykologen *Kerstin Nordén* redogör för *anlagsprövning av döva*.

En *nordisk rehabiliteringskonferens* hölls 1967 och där gick man bl. a. igenom vilka kriterier på arbetsförmåga och arbetsanpassning man har att arbeta med och vilka möjligheter man har att studera *arbetsträning*. (maj 1967)

Ragnar Schulze nämner (juni 1967), att en psykolog skall knytas till den specialbyrå för arbete med bostadslösa ungdomar, som Stockholms stads socialnämnd planerar att bygga ut. En 1-årig försöksverksamhet skall pågå med ett *försökshärbärge* med 20 platser på Södermalm. Dit skall slumpvis utvalda bostadslösa män, som söker plats vid olika härbärgen etc., hänvisas. Syftet med den verksamheten är dels att erhålla en grundlig socialpsykologisk-medicinsk beskrivning av en representativ grupp av dem, som söker sig till härbärgen och vidare vil man genom en massiv socialmedicinsk insats utröna vilka som låter sig rehabiliteras till ett relativt normalt liv. Man har tänkt att knyta en psykolog till denna verksamhet.

Vid barnbyn Skå har man gravt störda föräldrar och barn, som inte kan behandlas eller ens nås på traditionellt sätt. På Skå finns en familjestuga, där man kan låta hela problemfamiljen bo under längre eller kortare tid. Tyngdpunkten i behandlingen ligger vid det dagliga livet i stugan, i samvaron med familjens egen terapeut, som på heltid är avdelad för den uppgiften. *Familjeterapeuten* kan i vissa fall bo hos familjen i våningen inne i Stockholm. Detta framgår av en redogörelse, som

rektor *Ted Winter* lämnat vid ett symposium om familjeterapi 1967. (september 1967)

Terapi

Ovanstående innebär inte, att psykologer anser sin utbildning vara helt oangriplig. I en enkät 1964—65 uttryckte 64 av 77 psykologer önskemål om förbättrade och delvis nya undersökningsmetoder och önskan om förbättrad psykoanalytisk utbildning. (december 1965)

Dr. phil. Anker Nielsen i Göteborg påpekar, att den psykoanalytiska utbildningen är betydligt bättre ordnad i Norge än i Sverige. (maj 1968) Här finns sådan utbildning endast vid Erica-stiftelsen, vid S:t Lukas-stiftelsen och vid psykoanalytiska föreningen i Stockholm.

Man kan emellertid påpeka, att det i den vanliga psykologutbildningen finns åtskilliga moment, som är direkt användbara inom terapin, t. ex. kunskap om inlärningslagarna, betydelsen av förstärkning och motivation, möjligheterna att ändra felaktiga vanor samt den selektiva perceptionens betydelse.

Terapi är ett område, där intressekonflikter mellan olika yrkesgrupper lätt kan uppstå. Det är kanske bättre att fråga, vilka bidrag de olika grupperna kan ge vid behandlingen (terapin) av klien-

ten än att fråga vilken kategori som egentligen har rätt att ge terapi. Det finns ju många sorters terapi, och möjligheterna är stora att olika yrkeskategorier skall kunna samarbeta till klientens bästa.

Samhällsteknikern

Ulf Lönnqvist drar konsekvensen av att många moment i samhällsarbetet är gemensamma för skilda yrkeskategorier. "Utbildningen av samhällsteknikern bör ges en sådan utformning, att de, som genomgått den, utan särskild komplettering kan användas på så många områden av samhällets arbetsmarknad som möjligt. Det innebär, att varje form av specialisering måste komma på ett så sent stadium som möjligt, om den över huvud taget skall komma under utbildningstiden." Han menar, att det kanske är lämpligast att ge en bred orientering under den grundläggande utbildningen och överlåta specialiseringen åt respektive arbetsgivare. Samtidigt säger han, att tiden ännu inte är mogen för ett sådant steg. (februari 1967)

I väntan på att den dagen ev. kommer, söker man sig nya arbetsområden inom alla yrkeskategorier. Därigenom ökar naturligtvis riskerna för konflikter mellan olika grupper men även möjligheterna till vidgat samarbete.

Unna Er
en hälsobringande
vila på

Mösseberg

Tel. Falköping 0515/100 46 för upplysningar
Vx. sanatoriet Falköping 0515/132 20

300 METER ÖVER HAVET

ligger kurorten MÖSSEBERG i Västergötland på bergets sydöstra sluttning, mycket vackert och vindskyddat. Moderna behandlingsresurser jämsides med behaglig komfort och vila.

9 håls golfbana (6 km.)

Patienter lidande av tuberkulos eller svårartad psykisk sjukdom kunna ej mottagas. Snabba direkta förbindelser med Stockholm 4,5 tim. Göteborg 1,5 tim.

Läkararvoden och kostnaderna för fysikalisk terapi ersättes till en del av sjukkassan.

Inga kurplats- eller inskrivningsavgifter.

Överläkare: Rune Wikström.

Modern medicinsk undersökningsavd.

Alla brukliga badformer serveras. Individuell dietmat.

Begär prospekt.